

Використані джерела:

1. Аткинсон Э. Б., Стиглиц Дж. Э. Лекции по экономической теории государственного сектора / Э. Б. Аткинсон, Дж. Э. Стиглиц; пер. с англ. под ред. Л. Л. Любимова. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 832 с.
2. Загальна теорія держави і права / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
3. Норт Д., Уоллис Д., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества [Текст] / пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой. – М.: Изд. Института Гайдара, 2011. – 480 с.
4. Он придумал национальную инновационную систему // Периодический бюллетень Института общественного проектирования “Инновационные тренды”, вып. 10, 2011.
5. The state in a changing world / World bank, Oxford University Press, 1997. – 265 p.

Сапрыкина Н. В. Экономический концепт современного государства.

В статье исследуется экономическая сущность государства в современных условиях через выяснение изменений в ее заданиях и функциях в контексте фундаментальных перемен, произошедших в системе общественно-экономических отношений.

Ключевые слова: государство, глобализация, инновации, национальная инновационная система, гражданское общество.

Saprykina N. V. Economic concept of the modern state.

The task of the article is to show critical changes in the main principles of behavior of the state as the economic actor and to find out to what extent behavior of the state depends on the development path of the national economy. The article also seeks if the state is capable to determine its path and to correct it if necessary.

Keywords: state, globalization, innovations, national innovation system, civil society.

УДК 37.014:321.01:341.232.7 (477)

*Постол К. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

НЕПРИБУТКОВІ ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНЕННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВІДНОСИН ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

В статті аналізується інституційний склад громадянського суспільства в Україні – неприбуткові громадські об'єднання (інституції), їх особливі функції та правові характеристики як суб'єктів здійснення правовідносин.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститут громадянського суспільства, неприбуткові громадські об'єднання, взаємодія держави і громадянського суспільства.

Аналіз нормативно-правової бази України за останнє десятиліття, дозволяє дійти висновку, що процес її становлення як демократичної, правової, соціальної держави дійшов етапу утвердження курсу на системний та дієвий діалог між структурами державного та громадського сектору з метою реалізації демократичних перетворень та використання потенціалу громадськості задля подолання соціальних та економічних проблем. Вважаючи на це, акцент уваги сучасних наукових розробок повинен, на нашу думку, бути більш спрямованим не на обґрунтуванні важливості взаємодії держави та

громадянського суспільства, адже економічні, соціальні та політичні реалії в країні вже довели необхідність цього твердження на практиці, а на вивчення правових зв'язків такої взаємодії, встановлення їх принципів, пріоритетних напрямів розвитку у процесі формування відносин на новій демократичній основі. З метою проведення зазначеного дослідження, вважаємо за необхідне проаналізувати суб'єктний склад правової взаємодії між державним та громадським сектором, а саме неприбуткових громадських об'єднань – інституціональних складових громадянського суспільства.

Аналіз наукових публікацій вказує, що на сьогоднішній день існуючі наукові дослідження закладають відчутний фундамент для подальшого розвитку інституційних складових громадянського суспільства в еволюційному поступі сучасного демократичного розвитку держави. Так, ґрунтовні дослідження О. Петришина та О. Скрипнюка направлені на теоретико-методичні засади розвитку неприбуткових громадських об'єднань як основних показників розвитку громадянського суспільства. Також однією з останніх наукових робіт в цьому напрямку є дисертація М. Денисюка, який розглядає теоретико-правові засади взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства. Представники фонду “Європа XXI” в своїх роботах акцентують на ролі неурядових громадських організацій як основних партнерів держави у здійсненні її соціальної політики.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Недостатньої вивченим на нашу думку залишається питання правового статусу інститутів громадянського суспільства як основних суб'єктів вираження його потреб та інтересів в процесі здійснення правовідносин з державою.

Метою статті є визначення інститутів громадянського суспільства як особливих правових суб'єктів, які шляхом виконання своїх функцій виражають об'єктивні потреби та інтереси громадянського суспільства певної країни. Відповідними завданнями статті є: 1) визначити цінність та функції інститутів громадянського суспільства по відношенню до самого громадянського суспільства; 2) визначити головні характеристики інститутів громадянського суспільства, які відрізняють їх від інших суб'єктів зі схожими функціями.

Окресленні вище питання пов'язані, за нашими спостереженням, з певними проблемними моментами в правозастосуванні. Йдеться про те, що складність масового сприйняття та розвитку процесу формування механізму державно-громадської моделі в українському суспільстві пов'язане, в тому числі, з абстрактним представленням зазначених правовідносин через використання атрибутивної конструкції “взаємодія правової держави та громадянського суспільства”. Але, очевидно, що громадянське суспільство, як категорія, в зміст якої вкладається певна форма розвитку і організації соціуму, не може виступати реальним суб'єктом правовідносин та, як і держава, не може ототожнюватись з одним суб'єктом публічно-правових відносин. Через те, виникає питання: через які безпосередні суб'єкти громадянське суспільство може взаємодіяти з державою в особі уповноважених нею органів в практичному сенсі.

Як слушно зауважив О. В. Петришин, юриспруденцію переважно цікавлять питання правового впливу на відносини громадянського суспільства та питання формування й діяльності його інституційної системи. Саме тому більшість наукових визначень категорії “громадянського суспільства” юридичної науки, на відміну від політологічного та соціологічного підходу аналізу цього явища, наголошують на його

інституційній характеристиці – як сукупності сформованих на добровільних засадах громадських об'єднань (інституцій), які діють на засадах самоврядування, і за посередництвом яких індивіди реалізують належні їм невід'ємні права і свободи [1, с. 470].

Одним із перших серед вітчизняних дослідників до такого розуміння звернувся Ю. М. Тодика, який визначив громадянське суспільство як “систему самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління” [2, с. 187]. Ґрунтовним для зазначеного дослідження, стало визначення громадянського суспільства В. Л. Федоренко як “самоорганізованої і самоврегульованої сфери публічно-правових відносин у державі, утворюваної вільними і рівними індивідами, які функціонують, формуючи соціальний капітал та здійснюючи контроль за органами державної влади” [3, с. 76]. Продовження аналізу зазначеного підходу можемо спостерігати в дослідженні Т. Розової та В. Баркова, які розглядають громадянське суспільство як сукупність відносно автономних, авторитетних недержавних структур, які складають систему конструктивних противаг і стримувань для структур державної влади [4, с. 205]. Подібних орієнтирів в характеристиці цієї категорії дотримуються і дослідники західноєвропейської теорії держави і права. Так Дж. Кін, який є представником останньої хвилі теорії громадянського суспільства, розуміє цю правову категорію як “складний і рухливий комплекс захищених законом недержавних інституцій, які здебільшого є ненасильницькими, самоорганізованими, перебувають у постійному зв'язку один з одним та з державними інституціями, які є для них “рамкою”, звужуючи та водночас уможлиблюючи їх діяльність” [5, с. 15].

Тож проаналізоване розуміння громадянського суспільства як інтегрованої сфери всієї сукупності суспільних відносин, які перебувають поза рамками державної директивної регламентації, передбачає існування системи виключно громадських об'єднань, за допомогою яких вільно здійснюються як міжособистісні зв'язки громадян, так і їх можливість взаємодії з органами публічної влади задля реалізації властивих їм інтересів. Їх функціонування становить несучу конструкцію громадянського суспільства, так як всі характеристики та показники його сучасного стану в будь якій державі – існування вільних ринкових відносин, вільне вираження поглядів та переконань, існування надійного правового механізму захисту прав і свобод громадян, можливість участі в державному управлінні та громадському контролі за діяльністю публічних органів влади – всі ці та інші ознаки передбачають діяльність найрізноманітніших громадських об'єднань та інституцій, які в своїй сукупності складають цілісну систему як підґрунття комплексу позадержавних суспільних відносин. Дійсно, твердження, що найбільш стійким формальним показником конкретного стану громадянського суспільства є наявність або відсутність у ньому відповідних організаційних структур, здатних забезпечити реалізацію інтереси громадян, гарантованих їм Конституцією та законами країни та встановлювати діалог між суспільством і владою” [6, с. 7], відображає діалектику зв'язку між розвитком інститутів громадянського суспільства та самого громадянського суспільства.

Акцент же наших висновків щодо дослідження цього питання робиться на тому, що недостатній розвиток або взагалі відсутність цілісної системи інститутів громадянського суспільства породжує стан, коли зазначена форма розвитку і організації суспільства не може мати можливостей прояву в її практичному сенсі. Тобто громадянське суспільство може перебувати в періоді свого зародження та становлення без наявності таких інституцій, але в цьому випадку його можна охарактеризувати не більше як перманентне, сокрите, тіньове. На наш погляд, виражати характеристики та цінності, які створюють категорію “громадянське суспільство” може тільки розвинена система громадських інституцій та реалізовані ними відносини, адже саме ці елементи переводять його з абстрактного визначення у відповідну практичну форму організації і розвитку конкретного суспільства.

Виходячи з зазначених висновків, можна стверджувати, що інститути громадянського суспільства по відношенню до самого громадянського суспільства виконують своєрідні функції, які можна визначити як:

– функція організації – окремих громадських інтересів в форми їх практичного вираження (через творчі спілки, організації роботодавців, суспільні рухи та інші об’єднання громадян);

– функція реалізації – прав, свобод та інтересів громадян (через їх безпосередню участь в діяльності відповідних недержавних громадських організацій);

– функція забезпечення – економічного потенціалу громадянського суспільства (через захист прав приватної власності, розвиток ринку громадських послуг, тощо);

– функція захисту – прав та інтересів громадян за допомогою механізмів громадського контролю як альтернативна можливість звернення до державних правозахисних органів (через здійснення громадської експертизи, колективних громадських звернень, тощо)

– функція контролю за діяльністю органів державної влади, яка стосується інтересів громадського сектору суспільства (через діяльність громадських рад, проведення громадських слухань, тощо).

Це дозволяє дійти висновку, що система інститутів громадянського суспільства складається з двох основних векторів її функціонування: перший – встановлення різноманітних правових відносин з органами державної влади, які можуть стосуватись інтересів 3-го сектору, другий – встановлення внутрішніх зв’язків між громадянами та їх об’єднаннями з метою реалізації або захисту прав та інтересів важливих для громадськості.

Визначення функціонального призначення інститутів громадянського суспільства вказує на різноплановість їх діяльності та цілей створення, багато з яких на перший погляд перекликаються з функціями як певних суб’єктів державного сектору, так і представників бізнес сегменту, які теж певною мірою можуть виконувати функції реалізації прав та інтересів громадянського суспільства. Приклади цього факту можна спостерігати в багатьох країнах світу, коли такі суб’єкти перебувають в домінуючій позиції по відношенню до інститутів громадянського суспільства, в деяких країнах на певних етапах розвитку навіть замінюють їх існування в державі, чим породжують питання – яка ключова різниця між ними, а головне чи необхідне існування спеціально створених суб’єктів 3-го сектора суспільства, для того, щоб повноцінно реалізувати та захищати його інтереси та

вступати в діалог з державою? Для того щоб вирізнити специфічні характеристики саме неприбуткових громадських об'єднань та його значення для інтересів громадськості, пропонуємо проаналізувати їх відмінності між суб'єктами інших секторів суспільства, які можуть виконувати схожі функції.

Для аналізу окресленого питання зазначаємо, що ключовими ознаками інститутів громадського суспільства, які беруться в якості основних індикаторів при розгляді їх відмінностей з рештою схожими за функціями організаціями, за нашою думкою, є їх недержавність та неприбутковість. Причому, кожна ознака має своє першочергове значення при порівнянні з різними суміжними інституціями державного та бізнесового сектору суспільства.

Так ознака “недержавність”, перш за все, вказує, що незалежні громадські об'єднання створюються тільки за волевиявленням громадян і є незалежними та автономними від інших суб'єктів публічної влади. Ця позиція суттєво впливає на методи та принципи роботи таких організацій, на мету та направленість їх діяльності, статус суб'єктів, які є їх членами, так як очевидно, що їх на громадські інтереси супроводжується відповідними відмінностями в порівнянні з організаціями, суб'єктами створення яких є державна влада, навіть і якщо функціональне призначення таких організацій пов'язане із забезпеченням реалізації або захисту інтересів громадян.

Для прикладу доцільно навести висновки В. Є. Слюсаренко щодо відмінностей в питаннях фінансування діяльності державними й недержавними неприбутковими організаціями у сфері реалізації суспільних благ та послуг. Так на її думку, до особливостей державних (місцевого самоврядування) неприбуткових організацій відносяться адміністративне регулювання процесу діяльності та розподіл необхідних ресурсів, що закладає передумови рівного доступу всіх членів суспільства до споживання суспільних благ та послуг, але в той же час створює факт обмеженості коштів, виділених державою на створення суспільних благ та послуг (особливо в кризовий період) та відсутність економічних стимулів для їх функціонування [6, с. 34-35].

Тож орієнтуючись на зазначені тези, основними відмінностями недержавних неприбуткових організацій від державних (місцевого самоврядування) неприбуткових організацій в Україні, за нашою думкою є:

Критерії	Неприбуткові громадські організації	Неприбуткові державні організації
Спосіб утворення	Утворення за принципом добровільності в інтересах громадськості	Утворення в державних інтересах за принципом обов'язковості
Спосіб управління	Децентралізована, демократична, гнучка система управління	Централізована, бюрократична система управління.
Метод правового регулювання	Диспозитивний метод	Здебільше імперативний метод
Спосіб та джерела фінансування	Незалежність фінансування від держави. Різні джерела фінансування (членські внески, пожертви, гранти)	Основним джерелом фінансування виступають бюджетні кошти. Повна залежність від державних дотацій та асигнувань.
Орієнтація інтересів	Орієнтація на потреби громадськості, вираження інтересів, які можуть не співпадати з баченням державної політики в цьому питанні	Відсутність орієнтації на споживача, мета – дотримання інтересів держави, які можуть не співпадати з інтересами громадськості

Вищезазначені акценти на різних способах та методах управління, утворення й функціонування розглянутих суб'єктів, надають ґрунтовну відповідь – чому неприбуткові державні організації, направлені на задоволення суспільних інтересів не можуть замінити та створити необхідні умови для дійсних та об'єктивних потреб громадянського суспільства. Це питання, на нашу думку, є досі актуальним, адже в сприйнятті більшості громадян України створені за часів радянської влади організації та установи “громадських інтересів” є тими інституціями, які повністю задовольняли потреби громадськості в її інтересах і часто асоціюються, навіть і в науковій літературі, з правовою категорією “інститут громадянського суспільства”. Вважаємо, що така підміна в сприйнятті сутності різних за правовими ознаками та соціальною спрямованістю інституцій, може створити небезпечні умови для нормального функціонування громадянського суспільства, адже при ситуації зниження показників демократичного режиму в державі, або встановлення в ній ознак авторитарного режиму, це може привести к швидкому перенесенню функцій інститутів громадянського суспільства на неприбуткові державні організації, які як ми бачимо з аналізу, орієнтовані перш за все, на інтереси держави, а точніше її правлячої еліти, яка може звести реалізацію та захист інтересів громадськості до необхідного їй мінімуму.

По іншому стоїть питання при порівнянні інститутів громадянського суспільства з організаціями бізнес сегменту. З одного боку, більшість підприємців та приватних промисловців не належать до сектору публічної влади, часто потерпають від корупції та криміналізації, підтриманою державними органами, тому природно, що їх діяльність по суті відображає цінності громадянського суспільства певної країни і направлена на задоволення його потреб, іноді навіть і якщо держава ці потреби не визнає. вони створюють обособлене економічне підґрунття 3-го сектору, яке може розвиватися за ініціативою та бажанням громадян і надавати їм фінансову спроможність конкурувати з жорстко регламентованою державною економічною політикою. Такі суб'єкти можуть відігравати в розвитку громадського сектору важливу позитивну роль та навіть відповідати деяким ознакам інститутів громадянського суспільства. Але індикатором для розмежування більшості відмінностей між цими двома суб'єктами є другий основний критерій діяльності інститутів громадянського суспільства – “неприбутковість”, що наглядно відображено в таблиці.

Критерії	Неприбуткові приватні інституції	Прибуткові приватні інституції
Мета діяльності	Метою діяльності є досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку	Метою діяльності є досягнення економічних, соціальних та інших результатів з метою одержання прибутку від цієї діяльності
Розподіл прибутку	Розподіл прибутку відбувається на визначені цілі, які необхідні для здійснення діяльності	Прибуток розподіляється між учасниками в залежності від його організаційної форми.
Направленість діяльності	В інтересах суспільства та громади, основа діяльності – попит та пропозиція, яка необхідна суспільству або певним його членам	В інтересах розвитку бізнесу, основа діяльності – попит та пропозиція, які можуть принести прибуток
Припинення діяльності	Відбувається при відсутності соціальної корисності	Відбувається при відсутності прибутку

Дійсно, окреслені характеристики діяльності прибуткових і неприбуткових недержавних організацій, вказують на їх глибокі відмінності по відношенню до громадянського суспільства, які проявляються перш за все в їх цільовій та функціональній спрямованості. Варто також відмітити, що значна частина суспільних відносин, метою яких є отримання прибутку, особливо в нашій країні, формується й поза легітимного ринку. Відносини такого характеру мають суперечливий характер і найчастіше розминаються з інтересами громадянського суспільства (погіршення екологічного середовища, нераціональне використання економічних ресурсів, людського потенціалу, порушення прав споживачів). Тож не направленість мети діяльності інститутів громадянського суспільства на отримання прибутку, на наш погляд, формує їх важливу функцію – захист загальногромадських інтересів і потреб від незаконних та антисоціальних засобів діяльності представників бізнес-сектору, що акцентує на соціальнокорисному характері громадських формувань робить це їх відрізною рисою. Та виводить їх в переважну позицію щодо реалізації та захисту прав та інтересів громадянського суспільства порівняно зі всіма суб'єктами, в діяльності яких є прибутковий інтерес.

Висновки. Виходячи з класичного розуміння структури громадянського суспільства, яка складається з економічних, політичних, соціальних та духовних складових, вона включає різноманітні громадські інституції, метою діяльності яких є створення відповідної основи, потрібної для цілісного комплексу позадержавних суспільних відносин. Наведений аналіз функцій та правових характеристик інститутів громадянського суспільства дозволив обґрунтувати факт того, що недержавні неприбуткові громадські об'єднання (інституції) є основними суб'єктами в реалізації об'єктивних інтересів і потреб громадянського суспільства. Не дивлячись на існування інституцій зі схожими напрямками діяльності в інших секторах суспільства, лише недержавні громадські об'єднання, основною метою діяльності яких є неприбуткова незалежна від публічної влади діяльність в інтересах громадян, можуть, на наш погляд, повноцінно відобразити та захистити цінності та інтереси громадянського суспільства певної країни. Через те, саме ці суб'єкти повинні бути основою функціонування самого громадянського суспільства в усіх аспектах його практичної реалізації – як встановлення внутрішніх правових зв'язків між громадянами та їх об'єднаннями з метою реалізації або захисту прав та свобод важливих для громадськості, так і встановлення різноманітних правових відносин з органами державного регулювання, які можуть стосуватись його інтересів. Такі висновки дозволяють зацентувати на особливій ролі інститутів громадянського суспільства в процесі демократичних перетворень, в тому числі в сучасній Україні, які направлені на побудову соціальної, правової держави, розкриття потенціалу громадянського суспільства, їх дієвого діалогу між собою та ставлять питання розвитку їх правового статусу, на що спрямовані наші подальші наукові дослідження.

Використані джерела:

1. Загальна теорія держави і права : [підруч.для студ. юрид. вищ. навч. закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменкота ін. – Харків : Право, 2009. – 584с.
2. Конституційне право України : [підруч.для студ.вищ. навч. закладів / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К. : Видавничий дім Ін Юре, 2002. – 544 с.

3. Федоренко В. Л., Кагляк Я. О. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні / В. Л. Федоренко, Я. О. Кагляк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 4-5. – С. 75-88.
4. Специфика становления гражданского общества в Украине / Т. В. Розова, В. Ю. Барков; Одесская нац. юрид. акад. – Одесса: Юрид. літ., 2003. – 331 с.
5. Кін Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення / Кін Дж.; пер. з англ. – К.: К.і.С., 2000. – 191 с.
6. Формування інституту громадянського суспільства, регіональні аспекти: монографія / В. Є. Слюсаренко. – Ужгород: КП “Ужгородська міська друкарня”. – 2013. – 160 с.

Postol E. Неприбыльные общественные объединения как субъекты реализации правоотношений гражданского общества в Украине.

В статье анализируется институционный состав гражданского общества в Украине - неприбыльных общественных объединений (институций), их особые функции и правовые характеристики как субъектов осуществления правоотношений.

Ключевые слова: гражданское общество, институт гражданского общества, неприбыльные общественные объединения, взаимодействие государства и гражданского общества

Postol K. Non-profit associations as subjects of implementation of civil society's legal relations in Ukraine.

In the article the institutional structure of the civil society in Ukraine- non-profit associations (institutions), their special features and characteristics as the subjects of implementation of legal relations are analyzed.

Keywords: civil society, institutes of civil society, state and civil administration, non-profit associations, the interaction of state and civil society

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

УДК 347.61/64

Шимон С. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПРАВОВА ПРИРОДА ШЛЮБУ ЗА СІМЕЙНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

У праці розглядаються існуючі концепції шлюбу (шлюб-таїнство, шлюб-договір, шлюб-партнерство, шлюб-статус); автор обґрунтовує думку про можливість співіснування різних концепцій шлюбу як таких, що характеризують різні аспекти цього соціального явища: сакральність, специфічні правовідносини, юридичний факт. Доведено, що сімейне законодавство України втілює концепцію шлюб-статус.

Ключові слова: шлюб, концепції шлюбу, природа шлюбу.

Шлюб є однією з підстав виникнення сім'ї та обумовлює набуття жінкою та чоловіком статусу подружжя, що забезпечує наявність у дружини та чоловіка низки особистих немайнових та майнових прав подружжя та можливість регулювати свої відносини за договором (домовленістю) на основі взаємної згоди. Принципи побудови цих прав та обов'язків залежать від того, якою є природа, шлюбу. В науці сімейного